

EMLÉKPRÓBA

A baklovas története I.

HUSZTI PÉTER
ROVATA

szezt a Peer Gynttel nyitjuk. Azokon a zimankós, latyakos délelőttökön Bodnárné János fiával közöttem, minden percemet, gondolatomat, fantáziámat lekötötte a mindennapos barkodás, bele sem tudtam olvasni a Peer Gyntbe. A szokásos, minden télen, főpróbahéten érkező légesőhurutnak, negyvenfokos lázammak kellett ágyhoz csapni, hogy levegyem a könyvespolcra a vaskos Ibsen-kötetet. Addigra már megbolydult a kas. Pasmogtak a hírhordozók, húzták a harangot a mindent tudók, és süvítettek körülöttünk a mérgezett hegyű irgységnyalak, és óntak a szeretettel feltök: Törzsis elmelegettek és Jávort, Apátit és – el-csuszoló hangon – Ladányit, és néztek részvételt, mint aki már csatát veszett, s mint akivel megtörtént az, amitől mindig is félték: meghalt, melőtt éit volna! Pedig csak egy távoli tero rőppent fel egy pillanatra, egy atom. Két nap múlva még mindig lázasan visszaköltötem Nemeth László Bodnár tanyájára, és újra elsodort a küzelem. Dehogy gondoltam álmokra, tervekre, jövő szeszora.

1971 tavaszán az olvasópróbákat a fülldet háziszínpad hosszú asztala mellett tartottuk. Lengyel Gyuri (Ibsen-ímádó, Ibsen-szakértő, már rendezte is) olyan boldog türelmetlenséggel készült az előadásra, az elkövetkező próbahónapokra, mint egy kis gimnazista a legelső randevúra. Itt a háziszínpadon olvasta fel, és másnap itt mojtogtuk mi vissza a darabot. Együtt

Ügyesen szeretném forgatni ezt a kaleidoszkópot, a Peer Gynt-készülődés darabkait, hát-ha kiderül – ha csak egy pillanatra is – mennyi türelemből, izzadságcseppből, álmából, álmatlan éjszakából, hitből, szivkalapálásból, emlékből áll össze egy ilyen egyszerűnek látszó játék.

1970 karácsonya előtt hallottam először, hogy a következő

töltöttünk még két hetet a darabbal, a szerepekkel, aztán szerzeszaladtunk, lekiszott a nasfüggöny, és porzó nyári zápor zúdult a színpadra, a zsinórpadba épített tűzoltósági égből.

Nyáron Olaszországba utaztam. A csomag-tartóban természetesen ott lapultak Ibsen darabjai. A Gendin bakon száguldozó, álmodozó örödglovasával robotgam végig Olaszországon. Jó utitárs volt. A nappali csodákkal, Firenzevel, a dómmal, a Medici-kápolnával, a rabszolgákkal, a Signoriával jól megfér. A Firenzei három hét alatt arcok domborodtak ki a papírról, szerepek váltak érthetővé a szövevényből, és hazudnék, ha nem vallanám be, hogy kezdtem megszeretni a javithatatlan, mindig fejfel sziklának rohanó, mindig álmokba bújó költő-hazudó Peert.

Mire Rómába értem, úgy éreztem, ismerem a hegyi történetet, a falu lakóit, az indulatokat, a lidérces álmok, a kiülőzött Peer meséjét. Összeállt a kép. Aase haláda aztán összekuszált mindent. A római hajnalokon, a traste-verei estéken, amikor a nyomasztó város bővülete pillanatokra szabadon engedett, Peer afrikai utazását szerettem volna világosan látni, megérteni. Csödöt mondtam a Sahara esavargójával, az üzletember – proféta – régész Peer Gynttel is, amit nem hoztak helyre az évek. Szükölök most is, mint az olyan emberből, aki majdnem tökeletes, jót is akar, jót is mond, csak ne keljen vele sokat együtt lenni, mert kiütést kapok tőle.

Aztán Velencében a Piazzetta hullámok paszkolta lépesőim találkozni tudtunk... A meseváros kultusza: között, a Rialto bázrajai tövében, a zenekarok hangzavarában, a gondolások énekeiben, a felszín csillogó-villogó zsbongásában múltó napok, egyre közelebb sodortak hozzám a fáraát-züllött, életét bagórt elkötyegető Peert. Megszerettem, értemem,

Utiporral, zúgó fejem degesze tömve, izekkel, szagokkal, egy agyonolvasott szövegkönyvvel, meg egy ismerős figurával tértem meg a hosszú útról. Tele mesékkel, történetekkel és vírákossákkal, hogy képzeltém vándora, mennyire állja ki a találkozásait, a viszontlátásait, a hitetlenkedést, az ősi esőt, a próbákat, a megmértezt.

EMLEKPRÓBA

A Baklovas és a Hársfa utcai ős II.

**HUSZTI PÉTER
ROVATA**

Miért szerettem ezeket az álmosító, mégis feszültséggel teli, vaksi, pulóveres, botorkáló próbákat? Miért jobban, mint a bemutatót, az előadásokat? Talán a végtelen lehetőség miatt. Hogy még minden történhet. Még nem analizáltak, imádták, kritizáltak, gyűlölték. Még nem méricskéltek, hasonlítottak. Most még ilyen! Az enyém! Most még csak a miénk! Talán így van? Ki tudja? Aztán majd harcolni kell érte, életben tartani, tilléni a durvaságpolyókat, a hozzá nem értés sóspuska csipését, fölszedni, hatástalanítani az imgyég alattomos aknáit, eltűrni, megbocsátani a gyáva, áruló ilyenis-olyams karattyolást.

Az őszi délelőttök és esték, a sárguló szeptember és a barnuló október további órai emlékezetek maradnak számomra. A nyári halott, méhszagú színházat a barnóra sült, kipihent, világcsaargó társulat percek alatt birtokba vette. A kávészagú büfében cuppogtak szeretet és gyűlölet csökják, susogtak a balatoni pletykák, harsogtak a nyári filmes sztorik, aztán lenn a színpad halott kráterében, diszlejtjések között szeremesen megtettük az első tétova lépéseket. A színes pulóverek, emeletes cipők, gyöngyök, ka-

rikák, vízparti porcelánmadragok lassan elmaradtak, és egyre előbb, egyre karikásabb szemmel kezdtük reggel a tépeődés, fellángoló, gyöttrődő-gyönyörű próbákat.

A nemrég még lakatlan, sicár, pusztaszínpadon szeptember végére már egyre magasabba nyújtóztak a Ronde-hegy csúcsai, faragott fák is ereszkedtek alá a zsinórpadégból, a hangfűlke kisablakából hegyi patak csörgedezett, vízesés zúgott, bűnbölt a vihar, a hasadékokban nyüzszítettek, vijjogtak Doure király manói, verték a port a lakodalmások és az újra és újra pergetett sorokkal lépésről lépésre közelebb jutottunk közösen megáldott álmukhoz.

A tátongó nézőtérén, a rendező főhadiszállásán, a kislámpa körül egyre többen lesték árgus szemekkel a fejleményeket, megérkeztek a jelmezek, maszkok, elkészült a világítás, a zene, mígmen egy déli-élt elérkeztünk ahhoz a várhoz, amit mégis rettegéssel pillanathoz, mikor nem halogathattuk tovább, el kellett játszunk a darabot elejétől végig, ahogy nonszokóra estéknént fogjuk.

Már megszoktam, annyit dobáltak, lezuhantam a diszlethegyről, visszamasztam, megverték, türtem, gyötörték a manók, hátamon lovagolt drága Aase anyám, legurultam a hajóról, álmaimat összerúzták, újradínoztam, emlékeket elfeledtek, belefördtem. Ez a Peer Gynt. Játék. Szomorú, de játék. És a játékhoz öröm kell. Fékteleen jökedő, villogó fogakkal, csillogó szemmel. Hanem, úgy érzetem, a próba végére éppen ez vesszett el. A

játék öröme. A magas Soria-Moria vár képzeletbástyájáról, álomfokáról visszapottyantam az izadtságosági valóságba. Úgy éreztem, épp a hitem, az erőm repedt el, a legfontosabb. Nem az rémített meg, hogy az ezerszer kipróbált játékok jelene szététek, de hogy honnan lesz majd erőm holnap reggel és távoli estéken mindig, mindent újakezdeni, hogy bírom kék-zöld foltokkal, két liternyi verejtékkel, és főleg, hogy bírom majd szívetlelkekkel, jókedővel és szenvedéllyel. Hogy bírom?

Most nem használtak Ádám Ottó megnyugtató szavai sem. Hiába magyarázta meg azt is, hogy a Peer Gynt maratoni futás. Hogy ezt be kell osztani. Szigorúan, mint egy sportolónak.

A csatakos ruháim között, megdarálva testben és lélekben: kildátstalan volt minden. Nem mertem kocsiba ülni, Gyulot indultam haza, remegő lábbal az ereszébet hídon. Úgy érzem, idzas vagyok. Otthon feküdnem, olvasni próbáltam, aztán aludni, Nem sikerült. Újra útnak indultam. Nem tudom, merre kovályogtam, milyen utcákon, de örökig mentem, megállás nélkül. Amíg ki nem jártam magamból a kimerültséget, a reszketést. Mire hazértem, Gyuri várt a telefonnál. Nyugtattgattuk egymást.

- Te Gyuri! Ez a Peer Gynt valóban a szerepek szerepülme. En is ezt mondtam tavasszal is, nyáron is. Így hiszem most is. De már hozzatennem, ezt csak addig szeretné az ember eljátszani, amíg egyszer végig nem játszotta!

EMLÉKPRÓBA

A Baklovas évgyűrii III.

HUSZTI PÉTER
ROVATA

Jó, hogy nincs hatalom az idő fölött, mert akkor máig sem lenne Peer Gynt-bemutató, elnapolnám és szétzavaránám a címikus pojákat unalmas indulataikkal. S kezdenék egyszer a sokadik előadás-sal, titokban, és csak mi lennénk ott, meg az emberek, akiknek, akikért csináljuk az egészet.

Jó, hogy nincs hatalom az idő fölött! Mert

így mégis megvolt a bemutató. A kölniszag. Az öltözőtükrő megsekszorozta a színes virágokat, az italokat, levelecskéket, a szerelem, a barátság, a szeretet, a megismerés és a kényszeredett udvariasság üzenetét. És így anyakönyvileg is megszületett a mi Peer Gyntünk.

Az előadás, mint egy terebélyes fa, ezer gyökérből szivta az erőt. Igen, mint egy nagy fa, amelyik látszólag már nem nő, de élni akar, szívja a vizet, issza a nappfényt. Ót évgyűrii. Ötévnyi izgalmas élet, izgalmas esték. Másimilyen mind. Esték – mondom –, pedig nekem reggel kezdődtek. Már így ebredtem. És kimondatlanul, de készülődtem egész nap. Mint egy sportoló, beosztott energiával. Meg beosztott szeretettel, mert közben már új játékokra készültünk. A délelőti próbák után még az ebédet is nagy gondalal válogattam, és vizet lehetőleg egyáltalán nem ittam, hogy mérsekkeljem az esti izzadást. És a délutánokhoz könyvek szegődtek, a feltöltődés reményében. Így töltötte és tölti fel ma is a nehéz esték délutánjait: Renoir gondoljai, A teremtés nyolcadik napja, Csehov figurái, Tolstojé és Illés Bandi rajzai és árnyékfigurái.

És lődörgések. A Sirály lépcső, a Gébius utca, a Fürj, a Lefőjt át sárga leveleivel, fénylőn az ólmos esőtől, szikrázó havasan, pattanó rugyakkal, néha csellőkésérettel, amely tavasszal az első napsugárakat köszöntötte valamelyik kitárt ablakból. És

félelem már délután. Mert igen! Előre féltém a három és fél óras rohanástól, a tenger szövegtől, gyors öltözökdedésektől, a masszív fűcsaró szagától, hőségtől, kaftántól, a fullasztó viaszkoszáson köpenytől, bundámtól, kucsmámtól, a nyakam köré tekeredő, fojtogató kiggyósdától.

Háromnegyed hatra már a színházban voltam. Szükségem volt a festékszagos órára szűk kis öltözömben, a dínygőgesre, skalázásra, bemelegítő tornára, és szükségem volt a függönyön túl zibongó, gyülekező közönség szeretetére. A repülő évek kódében, a hűtlenül ellobbanó estékből szemek néznek a szemembe: barátiak, segítséget várók, gyűlölettel izzók és elkecsérik, enerváltak, címikusak, lassan pislogók. Karok nyúlnak felém, megragadnak, magasba emelnek, vigyázva segínek, eldobnak. Izgalmas arcok gyűlnak ki, mint jelzőlámpák. Barátságok szövődnek, szerelmek sorvadnak el. Felszókázott minden estén valahol, valamelyik gazdátlan szerepben a mindig szikrázó „Bé”, konokul fújta a füstöt a megíngathatlan hitű Jankó gróf, nyugalmat adott Feri, a kisgörbe, és Lacicsku, hófehér ruhában, mint egy kopott tollú Gary Cooper, és Dove atyó, a magát mindig cafatokra marcangoló csodabalon, és átragyog az éveken egy fénycsóva, egy játszóár, a nem pótolható, égő, nagy szemű Irén-Aase, aki nélkül nincs baklovas, esodaterő, aki ha nincs, nincs kinek hazudni, aki nélkül sőtgyuráltak volna ezek az évek.

Az életem. Egy-egy új ember, kinyíló élet, egy-egy új szerep. Így szövedhettél éneken át a vegtelen Peer Gynt-szövegbe Trepljov tétova kétségbeesése, Jago magát is porrá égető vulkánygyűlölete, Lajos király szerelme, költeszete és – váratlanul – egy norvégiai utazás, észak, a fjordok lehelete, kihalt asói utak hangulata, távolról Hamlet üzenete: Helsingör falából, Ibsen rozsdásodó szobra, Sonja Hennie jeletlen sírja és a kis faházak sora a sísné mellett, a tavasszal is hóval tapasztott, bezárt ablakokról visszaverődő fényugor, s mögöttük – képzeletemben – a kandalló lobogó tüze, ami körül talán most is lázas történetek szülnének, furcsa, titokzatos mesék szövődnek...

EMLÉKPRÓBA

Baklovas Szegeden IV.

HUSZTI PÉTER
ROVATA

Pokoli a hőség. Mire ki-kecmeredtem a Soroksári úton, csurgott rólam a víz. Szegedig már semmi volt az út. Besenyői Ferivel találkoztam Dorozsmánál, esikorogtak a fekéik, kiugrottunk, ő zokniban, kigombolva inge, nadrágja. Örült, hogy minden rendben van, hogy még áll a Dóm, nem lopták el a teret.. élvezi a Hártyt, a torfát, hangja rendben van. Összeköcölt, összecsockolt és elviharzott, de még sokáig hallottam, hogy veszekzik velem.

És az első próba! Csak bámultam. Mekkora itt minden! Hátborzongató! A nézőtér, a színpad, a tornyok! Mekkora itt az ég? Az első éjszakai próbám mikrofonok nélkül ávöltözünk a semmibe. Egyedül dideregtem a csatamezőnyi színpadon, ellenséges dárdák gyűrűjében, s nemcsak a szöveget nem tudtam, ruhám sem volt, de a Dóm tornyai is lassan, komótosan nekikeztek rám dőlni.

Van-e varázslat? Van-e esoda? Hátára vehet, hátán cipelhet-e egy főtérnyi tér, amit minden nyíron színpadok lépteknél elő? Az égbolt szerehet-e, a csillagok csigáznak-e, húzhatják-e a karomat, hogy hosszabb legyen, ide illő, növelhetik-e a hangomat, hogy elég legyen, megszűnjen a szél, szivithet-e jókora szél, dörrenhet-e az ég, lelkesíthet-e esőszag, villanhatnak-e jóindulatú villámok, hogy végül is mind-mind egy játékot játsszon a Peer Gynt-ben? Hogy az állomás felől idesikító vonatfűtty is Asaét sira-szassa?!

És mit akar ez a sok ember?

Miért zatykálódik egész nap vonaton, miért fürkészi várakozásai, izgalommal a helyét, miért nyüzsgös már jóval az előadás előtt, és miért ül még fél felé is topréngó, választ váró némán, és miért tapsol, mikor már sietnie kellene a vonathoz? Miért? Mit kapott? Es mit vár? Varázslatot? Csodát? De van-e varázslat? Hol a csoda? Vagy ennyi csak? A színház? A költészet, a szavak, az élet, a szerelem? Ezért érdemes ennyit buzizni?

Reggel a toronyig csüngő félék alatt a Dóm tér felé kangaródtunk. A hatalmas, éda nézőtér bámult bambán, rég elfelejtette a győzelmes csatát, a tegnapi estét. A reflektorok – amelyek tegnap még fényükkel jelezték az irányt, simogattak melegükkel, és csillogásukkal a Dove-palotát varázsolták körém, és a hidegkék, haborgó tengert – most mint ellenséges ágyúcsövek lapítottak. A lejtők, amelyek az egyedül járható utat jelezték, az életet, most szárnalmasan, félrelökve, megalázva várták a dicstelen véget, míg a nagy fűrészt szét nem fűrészelte őket.

Nem tudtam, kétféle út van Pest és Szeged között. Egy izgalmas, várakozással teli, érdekes tanyákkal, tüsténkedő golyákkal, karattyoló kacsaúszatókkal szegélyezett Pestről a Dóm térére. Es egy másik vezet vissza a Tisza partjára – búcsúzó, őszi, faradt fényű, fájó szívű –, unalmas tanyákkal csomagoló golyákkal, mafla kacskákkal. Pedig még egy darabig kísér a órajáték bím-bámja, az új-szegedi teniszpálya fals backhandja, a Tisza éterem fehér asztala, bora, a fényes beszélgetések az Apáthy-kollégium sívár kórház szobái, a Virág cukrászda habkölteményei, amát szégyenszemre magunkba lapátoltunk a Sportcsarnok visszhangja és a varázslatos csillagfényes előadások emléke, a sokszerenyi ember áhítata.

A búcsú rekvizitumai.

Mert nemcsak ezektől búcsúztam, hanem hányszor már? – a baklovástól is. Annyiszor igyekeztem lerágni magamról, megszabadulni tőle, undokul elbarni, és most itt megis nyavalygok. Hát igaz? Elmész te is, baklovas esázdárom?

Mi marad a szegedi Peer Gynt-előadásból? Egy legenda talán, füstös kővéházak zsigongásában. Talán a teli esteken emlegetik majd a javithatatlant, aki – emlékszel-e? – mókázott örökké az anyjával, mindenkiel, nem dolgozott, csak álmodott, ki tudja, hol csavargott, összevissza remélt, összevissza beszélt, összevissza szeretett, aztán mire végre partot ért, mire végre hazaért, nem hitték el, hogy ő az. A baklovas.

Elfelejtették!

EMLEKPRÓBA

Bodnár mama fiává fogadott

HUSZTI PÉTER
ROVATA

vásárhely és az erdélyi hegyek. Aztán a fák, a virágok, kutyák, jó ételek. Magán Olaszország, az imádnivaló, link olaszoknál. S ott van London, Párizs és még egy esomó ismeretlen város. Ez a sokszínű, teljes életrajongása bővíti el mindenkit, jász-társakat, nézőket egyaránt. Hatalmas szatyrában is mintha az életet cipelte volna be a színházba, rádióba, filmgyárba.

Az egyszerűség, életszerűség önmagában még nem színészi erény. A különleges karaktereket különlegesen kell játszani. Manjika mindent tudott a színelőri, szélsőségeiről, de ezen túl vagy e fölött, mestere volt az „egy a sok közül” kismembek megformálásának. Noha soha nem méréslelt a szerepek értékét, eljátszott rengeteg vacak-ságot – de a legvacakabbat is mindig úgy, mintha a szerepek szerepe lenne. Kiss Manjikt hallottam a telefonkönyvet is eljátszani remekül, valami nyomdafestéket nem tűrő kabaréjelenetben. Szerepekben mindenevő volt, s mindenét élvezte.

Egyetlen esetről tudok csupán, hogy szerepet visszaadott. Rangos főszerepet, egy

rangos új magyar darabban. Noha szerepet visszaadni nálunk bűn (amit sosem fogok megérteni), Manjika döntését akkor senki nem vitatta. Senki sem próbálta rábeszélteni a szerepre. Mindenki tudta, ha Manjika azt mondja, hogy azt a szerepet nem játssza el, akkor azt a szerepet valószínűleg nem szabad eljátszani.

Nem tudom, mennyire jellemez valakit az otthona, a környezete, ahol él. Valószínűleg alapvetően. Talán azért is övjük a néhány négyzetméternyi függetlenségünket olyan remülten, különösen mi, akik mindig mindenki szemé láttára élünk. Kezdő éveimben úgy adódott, hogy nagy neví, nagyszerű barátaim lakásán, előadások után én is hivatals voltam esti beszélgetésekre. Együtt fejtegettük a titkok Pécsi Sanji villájában, Domján Edit rózsadombi madárfészkében, Tolnay Klári bévdrosi otthonában, Karinthy Cini könyvtára tövében. Gobbi Hilda példatlan gyűjteményén ámuldozva, a Bessenyei-erődtermében, Mensáros valamelyik albréltében, a Feldei-mezőszágon, Várkonyi nyaralójában, sőt a száz lépés távolságot tartó Ajtay Andor is meghívott egyszer vacsorára.

Manjika élete, otthona, tökéletes titok maradt számomra. Titok maradt, mint a többi titka. A színházi kispadon beszéltük ki az életet. A Bodnárné melyikbe dobott előadás után azonban Manjika, Adám Ottó és még néhány jó barát váratlanul összehívtak egy szobas legénylakásban. Az összeriffenes egyenes folytatása volt a különleges estének, a bemutató előtt vá-

ratlanul műsorra tözött Bodnárnének. Elkészültünk már az előadással, s az egyik főpróba után Adám Ottó közölte velünk, hogy Gábor Miklós beteg lett, és az aznap esti Oidipus helyett a Bodnárné játsszuk. Beugrunk testületileg. Ez igazán nagy lutri, mert a közönség azt még csak-csak lenyeli, hogy valaki beugrik egy szerep beteg kollégája helyett, de ha egész más darabot kap, azt – akármilyen – gyanakodva fogadják. Becsapottnak érzi magát. Ilyen hűvös, gyanakvással teli hangulatban kezdtük a még nem létező, rendkívüli Bodnárné-előadást. Az első néhány perc után azonban szinte hőmérővel lehetett mérni, ahogy felengedett, majd tért fogott a nézőtér. A hirtelen összetakolt, ügyefogyott taprendüknél nem akart vége szakadni. Előadás után le kellett tününk valahol, de késő is volt, csapzottak voltunk, nem is akartunk beülni egy kirakatba, legjobbnak, pillanatnyilag, szűkos legénylakásom látszott. Jó néhányan zsifölögtünk be a kis odúba. A színházi büfében felszereltünk, így itál is akadt. Az egészben volt valami csínyeszerű, diákos, valami nem betervezett, nem agyszervezett. Egyszerű volt az egész. És ott ült közöttünk Manjika egy indiai puff tetéjén, hosszú szipkából nyagokot pöfékelve. Mikor hajnal felé lekisértem a kis társulatot és elbúcsúztunk a kapuban, Manjika tenyere fölé fogta a fejemet, és azt mondta Ottónak: „Ezt a fiút igazán is fiammá fogadnám.” Ezt a búcsúztát a nem nagy számú, de annál értékesebb – számomra életet jelentő – közfogs és ölelés mellé zártam.